

مدرسه بهاری انعکاس ۱۴۰۴

عینیت و بی طرفی در مطالعات اسلامی

مرور منازعات اخیر

نخستین مدرسه بهاری انعکاس با مشارکت دانشگاه شریف برگزار می‌شود و به صورت تخصصی بر مبانی نظری و روشی مطالعات اسلامی تمرکز دارد. این مدرسه با دعوت از استادان و سخنرانان برجسته ایرانی فرصتی مناسب در تقویت زبان نظری پژوهشگران فراهم می‌آورد.

مدرسه بهاری انعکاس

مدارس بهاری انعکاس دوره‌هایی آموزش محور و کارگاهی اند که به زبان فارسی و به صورت حضوری و مجازی برگزار می‌شوند. مدارس بهاری بر مفاهیم متمرکز هستند، مفاهیم بنیادین پژوهشی.

رویکرد میان‌رشته‌ای

این دوره با رویکردی میان‌رشته‌ای منازعات نظری و چالش‌های روشی در مطالعات اسلامی را مورد توجه قرار داده و ایده‌های اصلی پیرامون مناقشات نظری را بررسی خواهد کرد

آموزش کارگاهی

شرکت‌کنندگان این دوره پس از کسب آموزش لازم در مورد موضوع تخصصی، با حضور در کارگاه‌ها به حل تمرین پرداخته و به تجربه عملی دانش تئوری سوق داده می‌شوند.

شبکه‌سازی

در این دوره، تمامی شرکت‌کنندگان، می‌توانند در گروه تلگرامی مرتبط با دوره عضو شده و به بحث و گفتگو و شبکه‌سازی با دیگر پژوهشگران بپردازند و علاوه بر ایجاد ارتباطات تازه، از محتواهای تکمیلی اختصاصی دوره استفاده کنند.

جمعه
۵ اردیبهشت

عینیت و تاریخ

مسعود صادقی
زینب شایسته فر
محسن فیض بخش
احسان روحی

چهارشنبه
۳ اردیبهشت

عینیت و هنجارمندی

کونین شیلبرک
زینب سالاری

پنجشنبه
۴ اردیبهشت

عینیت و قدرت

کوشا گرجی صفت
ساجده گودرزی
محمد مهدی مجاهدی

کارگاه‌ها

پنج‌شنبه و جمعه
۱۶:۳۰ تا ۱۸

کارگاه با موضوع تخصصی انتخابی

محسن فیض بخش
(انعکاس)

مهدی جعفری
(دانشگاه شریف)

فرصتی برای آموزش و کاربست

فعالیت کارگاهی در مدرسه بهاره متمرکز بر کاربست مفاهیم مورد بحث در همان روز در فعالیت پژوهشی است. مخاطبان با انتخاب حوزه مطالعاتی مورد علاقه خودشان عضو یک گروه کارگاهی کوچک می‌شوند. در مدت کارگاه، با هدایت راهنمای گروه، افراد برای نگارش مرور و بررسی یک اثر موثر حوزه مطالعاتی مورد انتخاب‌شان تمرین می‌کنند.

جمعه ۵ اردیبهشت عینیت و تاریخ

۸:۳۰ تا ۹:۳۰

مسعود صادقی (دانشگاه تهران)
روش، نظریه و تاریخ‌نگاری

۱۱ تا ۱۱

زینب شایسته‌فر (انعکاس)
روش تاریخی انتقادی در مطالعات اسلامی

۱۱:۱۰ تا ۱۲:۱۰

محسن فیض‌بخش (انعکاس)
عینیت و روش تاریخی - انتقادی

۱۳:۵۰ تا ۱۶

احسان روحی (انعکاس)
داده چیست؟ نزاع‌های اخیر بر سر
اعتبار منابع در تاریخ‌نگاری اسلام

۸:۳۰ تا ۱۱

کوشا گرجی صفت (دانشگاه تهران)
سلطه و عینیت

۱۱:۱۰ تا ۱۲:۱۰ [ارائه آنلاین]

ساجده گودرزی (دانشگاه راتگرز)
تقاطع‌گرایی در مطالعات اسلامی

۱۳:۵۰ تا ۱۶

محمد مهدی مجاهدی
(پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)
سکولاریسم، پساسکولاریسم
و مطالعات اسلامی

چهارشنبه ۳ اردیبهشت عینیت و هنجارمندی

۱۴:۳۰ تا ۱۵:۳۰

ابراهیم آزادگان (دانشگاه شریف)
سخنران افتتاحیه

۱۵:۳۰ تا ۱۶:۳۰ [ارائه آنلاین]

کوین شیلبرگ (دانشگاه ایالتی آپلاچیان)
فلسفه مطالعات دین

۱۶:۴۰ تا ۱۷:۴۰

زینب سالاری (پژوهشگر مستقل)
الهیات (تحلیلی)
و مطالعات دین

پنجشنبه ۴ اردیبهشت عینیت و قدرت

کوین شیلبرک دانشگاه ایالتی آپالاشیان

Kevin Schilbrack
Appalachian State
University

کوین شیلبرک پیرامون مطالعه فلسفی دین به تدریس و پژوهش مشغول است. او که فارغ التحصیل مدرسه الهیات دانشگاه شیکاگو است، نویسنده کتاب فلسفه و مطالعه ادیان: یک مانیفست (Blackwell, ۲۰۱۴) است و در حال حاضر به ارتباط شناخت بدن مند و هستی‌شناسی اجتماعی برای درک ماهیت و عملکرد دین علاقه مند است.

فلسفه مطالعات دین

در این سخنرانی با رجوع به آخرین پیشرفت‌های نظری در حوزه فلسفه تحلیلی و فلسفه دین به این مسئله می‌پردازیم چگونه می‌توان با پذیرش هنجارها و تنوع طبیعی خاستگاه‌های مطالعات اسلامی از عینیت پژوهش محافظت و دفاع کرد. هم چنین فلسفه چه کمکی به توسعه روش‌شناسی علمی مطالعات اسلامی می‌کند. کوین شیلبرک مانیفستی موثر، جذاب و فشرده برای فلسفه جدید دین ارائه می‌دهد، فلسفه دینی که برخلاف سنت معمول به باورهای دینی نمی‌پردازد، بلکه عهده‌دار توسعه روش‌شناسی مطالعات دینی است. شیلبرک نشان می‌دهد که هر کارکردی در مطالعات دین، شامل توصیف، تبیین، یا توجیه، مستلزم وجود پاره‌ای از هنجارهاست، و کار فلسفه دین آگاهی بخشی، نقادی و پیشنهاد برای توسعه این هنجارهای ضروری مطالعات دین است.

اخلاق‌پژوه و استاد فلسفه در گروه فلسفه علم دانشگاه صنعتی شریف است. ابراهیم آزادگان تحصیلات دانشگاهی خود را در مقطع کارشناسی ارشد فیزیک هسته‌ای دانشگاه امیرکبیر و در مقطع دکتری فلسفه تحلیلی در پژوهشگاه دانش‌های بنیادین تهران (IPM) به پایان برده است. حوزه‌های تخصصی ایشان فلسفه اخلاق، فلسفه دین و رابطه علم و دین است و مقالات متعددی در این زمینه‌ها در مجلات معتبر داخلی و خارجی منتشر کرده‌اند که از جمله آنها می‌توان به کتاب مجموعه مقالات ایشان در فلسفه دین تحت عنوان «انسان و خدای محجوب» اشاره کرد.

ابراهیم آزادگان دانشگاه شریف

سخنران افتتاحیه

زینب سالاری پژوهشگر مستقل

زینب سالاری فارغ التحصیل کارشناسی الهیات و جامعه‌شناسی، کارشناسی ارشد، و دکتری فلسفه دین از دانشگاه تهران و پژوهشگاه علوم انسانی است. وی در حال حاضر مدرس دانشگاه و پژوهشگر در حوزه فلسفه دین است. حوزه‌های پژوهشی وی فلسفه دین تحلیلی، معرفت‌شناسی دین، معرفت‌شناسی و فلسفه دین فمینیستی، و الهیات جدید مسیحی است.

او تاکنون مقالات متعددی در حوزه معرفت‌شناسی دین و الهیات مسیحی در مجلات پژوهشی داخلی و کتابی در حوزه معرفت‌شناسی برهان‌های عملی بر خداآوری با عنوان «شرط‌بندی بر وجود خدا» منتشر کرده است.

الهیات (تحلیلی) و مطالعات دین

در این سخنرانی به بررسی استدلال‌های ارائه شده در کتاب الهیات تحلیلی و مطالعه آکادمیک دین اثر ویلیام وود می‌پردازد. در این بخش، وود در این اثر به بررسی رابطه بین الهیات تحلیلی و مطالعه آکادمیک دین می‌پردازد. او استدلال می‌کند که الهیات تحلیلی می‌تواند در آکادمی سکولار نقش‌افزین باشد. استدلال وود نخست آن است که گرچه طبیعت‌گرایی روش شناختی رویکرد رایجی در آکادمیا است، اما اگر آن را تنها رویکرد موجه دانشگاهی بدانیم، باید از طبیعت‌گرایی هستی‌شناسانه دفاع کنیم؛ کاری که به نظر وود موجه نیست. در گام بعد وود نشان می‌دهد که نباید مطالعات انتقادی را به یک گرایش هرژمونیک در دانشگاه تبدیل کنیم. به طور خاص مطالعات هنجاری در کنار مطالعات انتقادی روش‌شناسی موجهی به شمار می‌روند. الهیات تحلیلی به عنوان مصداقی از مطالعات هنجاری می‌تواند در دانشگاه حضوری الهام بخش و موجه داشته باشد.

کوشا گرجی صفت دانشگاه تهران

کوشا گرجی صفت استادیار گروه علوم اجتماعی دانشگاه تهران است. او دکترای جامعه‌شناسی‌اش را در پاییز سال ۲۰۱۶ از دانشگاه کمبریج دریافت نمود. پایان‌نامه‌ی دکتری او تحت عنوان Tehran: Politics of Things سال ۲۰۱۷ جایزه‌ی سالانه بهترین پایان‌نامه را در مطالعات ایران از طرف بنیاد مطالعات ایران دریافت نمود. پدیده استعمار و مطالعات پسااستعماری از موضوعات پژوهشی مورد توجه دکتر گرجی صفت است.

سلطه و عینیت

دانش از قدرت متأثر است. این گزاره دست کم پس از مطالعات انتقادی دهه شصت میلادی مسلم دانسته می‌شود. اما در مورد مطالعات اسلامی، به مثابه مصداقی از نوع مطالعات استعماری، تاثیر مناسبت قدرت در دانش پیچیده‌تر و اثرات آن ژرف‌تر است. مطالعات شرق‌شناسانه تنها متأثر از مناسبات قدرت میان پژوهشگر غربی و «شرق» نیست، بلکه این مطالعات هم‌چنین متأثر از مناسبات جنسیتی، نژادی و طبقاتی هستند. چگونه می‌توان این مناسبات قدرت را در مجموعه دانشی ریشه‌شناسی کرد؟ کدام روش‌شناسی و چهارچوب نظری می‌تواند مسئولیت تأثیر قدرت در پژوهش را بپذیرد و به لحاظ هنجاری از آن دفاع کند؟ این‌ها پرسش‌هایی است که در این سخنرانی به آن پرداخته می‌شود.

ساجده گودرزی دانشگاه راتگرز

ساجده دانشجوی دکترای مطالعات جهانی شهری است. او دارای مدرک کارشناسی ارشد دیپلماسی و روابط بین الملل و کارشناسی ارشد مدیریت شهری است. حوزه‌ی پژوهشی او تلاش برای فهم بهتر استعمارزدایی از دانش در پدیده‌های اجتماعی و سیاسی است. در سالهای گذشته او پژوهش‌هایی در حوزه‌های تولید دانش و زنان در جهان جنوب انجام داده است که در آنها تلاش می‌کند با رویکرد میان رشته‌ای و استفاده از معرفت‌شناسی‌های انتقادی مفاهیم اساسی در نظریات مرتبط با زنان، سیاست و جامعه در جهان اسلام را بازبینی کند. او همچنین به فلسفه اسلامی اولیه علاقه مند است و دوره‌های متعددی را در زمینه تاریخ فکری اندیشه سیاسی پیرامون مرجعیت و جنسیت در اسلام شیعه گذرانده است.

تقاطع‌گرایی در مطالعات اسلامی

در این پنل به بررسی رویکرد تقاطع‌گرایی در مطالعات اسلامی و نقدهای آن می‌پردازیم. محور ابتدایی این پنل نوشته اثرگذار عایشه چودری با عنوان «مطالعات حقوق اسلام: یک تاریخ‌نگاری انتقادی» است. چودری در این فصل مطالعات اسلامی را به دو شاخه مطالعات پدرسالارانه اسلامی و مطالعات برتری طلبانه نژادی سفید اسلامی تقسیم‌بندی می‌کند. به باور چودری این رویکردها صدای اقلیت‌ها، و مهم‌تر از همه صدای خود مسلمانان را به حاشیه می‌برند. چودری با نقد پیش فرض‌های این دو رویکرد، تقاطع‌گرایی در مطالعات اسلامی را به عنوان راه حل در مطالعات اسلامی پیشنهاد می‌دهد. نقد چودری نمونه خوبی از مواجهه جریانات انتقادی به مطالعات اسلامی مرسوم است. اما این مواجهه بدون پاسخ نبوده است. سهیره صدیقی در مقاله «پژوهش خوب، پژوهش بد» به نقد مواجهه چودری و به خصوص مطالعات تقاطع‌گرایانه اسلام می‌پردازد. صدیقی نشان می‌دهد که همین تقسیم‌بندی مطالعات اسلامی توسط چودری و معرفی مطالعات تقاطع‌گرایانه به مثابه تنها راه حل، می‌تواند یک هژمونی جدید در مطالعات اسلامی ایجاد بکند و تکثر طبیعی روش‌شناختی آن را از میان ببرد.

**محمد مهدی
مجاهدی**
پژوهشگاه علوم انسانی
و مطالعات فرهنگی

محمد مهدی مجاهدی استادیار پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی است. او کارشناسی ارشد خود را از کالج دانشگاهی لندن و دکتری خود را از پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی دریافت کرده. ایشان سابقه تدریس و پژوهش در دانشگاه ینا، آزاد پرلین، لیدن و کمبریج را دارد. نظریه پساسکولار و کاریست آن در مطالعات اسلامی از علایق پژوهشی دکتر مجاهدی است.

سکولاریسم، پساسکولاریسم و مطالعات اسلامی

سکولاریزاسیون، که مدعی زوال ضروری دین در جوامع مدرن است، روش‌شناسی مطالعات اسلامی را تحت تأثیر قرار داده است. هدف این پند بررسی انتقادی مفروضات و میراث تز سکولاریزاسیون در مطالعات اسلامی و بررسی راهکارهای جدید روش‌شناختی است که از دل نظریات «پساسکولار» متولد شدند.

مفهوم سکولار پرسش‌ها و چهارچوب پژوهشی مطالعات اسلامی را تحت تأثیر قرار داده است. این چهارچوب فکری ناخواسته محدودیت‌های روش‌شناختی را برای پژوهش ایجاد می‌کند. آیا دوگانه امر دینی و امر سکولار ناخواسته برنامه و دامنه پژوهشی مطالعات اسلامی را محدود کرده است؟

برای مواجهه با این مسئله از منظر نظریات پساسکولار به موضوع نگاه خواهیم کرد. نظریات پساسکولار نخست در فهم مسئله و دقائق روش‌شناختی آن به ما کمک خواهند کرد و دوم زمینه‌ای برای نقد محدودیت‌های مفهومی که نظریه سکولار برای مطالعات اسلامی ایجاد می‌کند فراهم می‌آورد.

مسعود صادقی استادیار گروه فرهنگ و تمدن دانشکده الهیات دانشگاه تهران است. او دکتری خود را از مدرسه عالی شهید مطهری در رشته فلسفه تطبیقی گرفته است. مسعود صادقی متخصص و پژوهشگر در شاخه‌های مختلف تاریخ و مطالعات اسلامی است. از علاقه‌های اصلی او فلسفه و روش شناسی تاریخ‌نگاری است.

مسعود صادقی دانشگاه تهران

روش، نظریه و تاریخ‌نگاری

تاریخ‌نگاری تنها با یافتن داده‌های جدید یا کاوش داده‌های ناکاویده متحول نمی‌شود؛ بلکه توسعه نظری و تغییر چهارچوب تاریخ‌نگاری ما می‌تواند، و توانسته، نگاه ما به گذشته را دگرگون کند. این پندل مقدمه‌ای است بر فلسفه تاریخ‌نگاری؛ اینکه چگونه مبانی نظری و روش‌شناسی تاریخ‌نگاری می‌تواند نتایج پژوهش‌های تاریخی را متحول کند. مفهوم «عینیت» برای توضیح نقشه کلی روش‌شناسی تاریخ‌نگاری در این سخنرانی کلیدی خواهد بود.

زینب شایسته فر پژوهشگر مطالعات قرآنی و حدیثی است و دکترای خود را از دانشگاه تهران دریافت کرده است. در طول فعالیت دانشگاهی خود، او تجربه تدریس در دانشگاه تهران را دارد. حوزه‌های مطالعاتی او شامل پژوهش‌های غربی در زمینه قرآن و حدیث، تحلیل تاریخی-انتقادی منابع اسلامی، مطالعات دوران باستان متأخر، و روابط بینامتنی قرآن با سنت‌های یهودی-مسیحی است.

زینب شایسته فر انعکاس

روش تاریخی انتقادی در مطالعات اسلامی

کاربرد روش تاریخی-انتقادی در مطالعات اسلامی در سال‌های اخیر، به‌ویژه در حوزه تاریخ‌نگاری بحث‌برانگیز بوده است. در این سخنرانی ضمن معرفی رویکردهای اصلی نقد، مانند نقد محتوا و فرم، به بررسی چشم‌انداز در حال تحول نقد تاریخی در مطالعات اسلامی می‌پردازیم. این رویکردها، در حالی که در مطالعات کتاب مقدس به خوبی جا افتاده‌اند، به طور فزاینده‌ای برای فهم و تحلیل منابع تاریخی اسلامی به کار گرفته می‌شوند و روایت‌های سنتی را به چالش می‌کشند. چشم‌اندازهای جدیدی که روش تاریخی-انتقادی در مطالعات اسلامی گشوده است، در این سخنرانی بحث می‌شوند.

محسن فیض بخش مدیر انعکاس و دانش‌آموخته فلسفه دین دانشگاه تهران (۱۳۹۶) است. حوزه علاقه او شامل فلسفه دین و فلسفه مطالعات دین می‌شود. او دبیر مهمان پرونده‌ای درباره روش و نظریه در مطالعات قرآنی: پژوهش‌های اسلامی و دانشگاه‌های مسلمانان در شماره ۳۳ سال ۲۰۲۱ مجله Method and Theory in Study of Religion بوده که در آن مقاله: "The Main Parts Are Made in Europe: Apologetic/Critical Dichotomy and the Untold Story of Qur'anic Studies in the Iranian Academy Theorizing Religion and Questioning the Future of Islam and Science" در مجله Zygon از او منتشر شده است.

محسن
فیض بخش
انعکاس

عینیت و روش تاریخی - انتقادی

در نگاه نخست، به وسیله روش تاریخی-انتقادی می‌توانیم به واقعیت یا معنای «عینی» متون مقدس دست پیدا کنیم، چراکه این روش‌ها عاری از مفروضات الهیاتی است. این تصور اولیه در دهه‌های اخیر به چالش کشیده شده است؛ دست کم به دو دلیل: نه روش‌های تاریخی-انتقادی عاری از پیش‌فرض هستند، و نه پیش‌فرض‌های نظری نافی «عینیت» پژوهش. نزاع‌ها حول نسبت روش تاریخی-انتقادی و عینیت تاریخی موضوع این ارائه است.

احسان
روحی
انعکاس

احسان روحی پژوهشگر مستقل در زمینه خاستگاه‌های اسلام و روابط عرب-بیزانس است. انتشارات او شامل یک کتاب تک‌نگاری (به زبان فارسی) درباره ذوالقرنین و چندین مقاله (به زبان انگلیسی) از جمله "قتل رئیس یهودی کعب بن الأشرف: یک بازنگری"، مجله انجمن سلطنتی آسیایی (۲۰۲۰)؛ "بین تاریخ و روایات اجدادی: رویکردی ادبی به روایت‌های سیره از تروهای سیاسی"، مجله الاسلام (۲۰۲۱)؛ "قیصر بارداس و اتهام رابطه نامشروع"، بیزانتینوسلاویکا (۲۰۱۹)، "یک روایت عربی نادیده گرفته شده از یک زن سلطنتی بیزانسی"، مجله المساق مدیترانه قرون وسطی (۲۰۲۰)؛ و "قیصر بارداس و زلزله قسطنطنیه: توصیفات رقیب از این رویداد در منابع عربی و بیزانسی"، مجله المساق مدیترانه قرون وسطی (۲۰۲۲).

داده چیست؟ نزاع‌های اخیر بر سر اعتبار منابع در تاریخ‌نگاری اسلام

مشکلات روش‌شناختی متعددی که بر توصیف تواریخ متأخر اسلامی از ظهور اسلام سایه افکنده، سبب گردیده تا منابع معاصر با اسلام آغازین (روایات غیراسلامی و شواهد مادی) از جایگاه ویژه‌ای در مطالعات اخیر اسلام‌شناسی در آکادمیای غربی برخوردار بشوند. اگرچه پژوهش‌های اخیر به درستی بر ضرورت تعامل محتاطانه با متون سنتی اسلامی و رجوع به منابع معاصر تأکید کرده‌اند، اما این بدان معنا نیست که باید منابع معاصر را به مثابه دالانی امن به صدر اسلام تصور کرده، و بهره‌گیری از آن را بدون چالش انگاشت. توضیح اینکه، منابع غیراسلامی که گزارش‌هایی از ظهور اسلام بدست داده‌اند، اطلاعاتی گاه به شدت مغرضانه، ناقص، و یا ملهم از کتاب مقدس ارائه می‌دهند، به نحوی که بازسازی سیر وقایع را با چالش‌های جدی مواجه می‌کنند.

نهایتاً به نظر می‌رسد درک عمیق و همه‌جانبه از مقطع تاریخی مهم صدر اسلام، مستلزم پذیرش توأمان محدودیت‌ها و ارزش‌های بالقوه تمامی منابعی است که فراروی یک مورخ قرار دارد، یعنی سنت متأخر اسلامی، روایات کهن غیراسلامی و شواهد مادی. هرچند هر یک از این منابع نقائص ذاتی خود را دارند، اما بهره‌گیری هوشمندانه و متوازن از هر یک از این منابع، در کنار به کارگیری رویکرد‌های نقادانه منبع‌شناختی (Source Critical) ساختار شناختی (Form Critical) و تاریخی (Historical critical)، دستاوردهایی نویدبخش برای شناخت اسلام آغازین به همراه خواهد داشت.

